

Леснікова М. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектора професійної освіти ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, conversat95@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2802-973X>

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ СКЛАДОВИХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА УМОВ НАВЧАННЯ З ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯМ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ П(ПТ)О

Анотація. *Належну якість підготовки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) відповідно до вимог роботодавців забезпечує безпосередньо освітній процес і здобуті під час навчання ключові компетенції й навички. Попри воєнний стан в Україні, попит на робітничі кадри на ринку праці залишається досить високим. Мета статті – проаналізувати зв'язок складових освітнього процесу та умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О. Для цього було використано результати моніторингового дослідження кар'єрних траєкторій таких випускників, яке проводилося шляхом опитування протягом жовтня – листопада 2023 р. За результатами аналізу, серед респондентів, які на момент опитування працювали за професією, здобутою в закладі П(ПТ)О, переважна більшість (87,4 %) використовують і постійно використовують у роботі знання й навички, здобуті під час навчання. На основі виконаного факторного аналізу з'ясовано, що для респондентів, які на момент опитування працювали за отриманою професією, найбільш значущим був саме освітній процес (групові заняття, навчання за допомогою електронних засобів (підручників), заняття з теорії, практичні, індивідуальні заняття тощо), складових якого їм вистачало під час навчання. Також для опитаних випускників є важливим зв'язок між теорією й практикою та виробничим навчанням, які, за їхніми оцінками, були дуже корисними під час навчання. Умови навчання (навчальні матеріали, наявність необхідного технічного обладнання, стан приміщень для навчання, гуртожитку, збалансоване харчування, розмір стипендії тощо) для опитаних випускників виявилися незначущими. Напрямом подальших досліджень є проведення опитування роботодавців та випускників закладів П(ПТ)О, що дасть змогу комплексно оцінити відповідність здобутої випускниками спеціальності потребам ринку праці та їх професійну реалізацію.*

Ключові слова: професійна (професійно-технічна) освіта, випускник закладу П(ПТ)О, професія, освітній процес, працевлаштування, якість здобутих знань і навичок.

JEL classification: J24, J69, P46.

DOI: 10.32987/2617-8532-2024-3-64-76.

Конкурентоспроможність людини на ринку праці великою мірою визначається належною якістю знань та навичок, здобутих нею під час навчання. Професійна (професійно-технічна) освіта (П(ПТ)О) як складова української системи освіти є найбільш наближеною до ринку праці

та має на меті задоволення потреби вітчизняного ринку праці в якісних кадрах. Належну якість підготовки здобувачів П(ПТ)О відповідно до вимог роботодавців забезпечує безпосередньо освітній процес і здобуті під час навчання ключові компетенції й навички.

© Леснікова М. В., 2024

За даними Державної служби зайнятості, станом на квітень поточного року на ринку праці було зафіксовано 53 597 вакансій, більше половини яких (56,8 %) припадало на професії, що здобуваються в закладах П(ПТ)О, а саме на кваліфікованих робітників з інструментом – 11 108 вакансій (20,7 % загальної кількості вакансій); на робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин – 8 132 вакансії (15,2 %); на працівників сфери торгівлі та послуг – 7 484 вакансії (14 %) (рис. 1) [1].

Також на вебсайті Державної служби зайнятості розміщено дашборд із результатами опитування роботодавців [2]. Згідно з розміщеними на ньому даними, протягом 2023 р. респондентами було найнято 295,3 тис. штатних працівників. Серед них 125 тис. осіб (42,3 %) мають П(ПТ)О, зокрема робітники з обслуговування машин та устаткування (водії й робітники з

обслуговування пересувної техніки та установок, робітники, що обслуговують машини, і складальники машин, робітники що обслуговують промислове устаткування) – 41 тис. осіб; працівники сфери торгівлі та послуг (продавці, працівники, що надають персональні й захисні послуги, правники, які надають послуги фізичним і юридичним особам) – 41 тис. осіб; кваліфіковані робітники з інструментом (робітники з металургійних та машинобудівних професій, робітники будівельних професій, робітники в галузі точної механіки, ручних ремесел і друкування) – 26 тис. осіб.

Корисною при цьому є думка роботодавців стосовно важливості володіння працюючих кваліфікованих робітників ключовими компетенціями відповідно до здобутої професії. Так, роботодавці вважають, що для робітників з обслуговування машин та устаткування важливими ключовими компетенціями є насамперед уважність, відповідальність і робота



Рис. 1 Чисельність шукачів роботи та кількість вакансій на ринку праці в професійному розрізі станом на середину квітня 2024 р., осіб, од.

Побудовано автором за: [1].

з обладнанням; для працівників сфери торгівлі й послуг – відповідальність, уважність та стресостійкість; для кваліфікованих робітників з інструментом – робота з інструментом, робота з обладнанням, відповідальність і уважність.

Отже, бачимо, що попри воєнний стан в Україні попит на робітничі кадри на ринку праці залишається досить високим. При цьому для роботодавців найважливішими ключовими компетенціями для робітничих кадрів, окрім складових характеру особистості (уважність, відповідальність, стресостійкість), є передусім належний професійний рівень працівника, тобто вміння працювати з обладнанням та інструментом.

Згідно із зазначеним, якість наданих під час навчання освітніх послуг є запорукою конкурентоспроможності випускників закладів П(ПТ)О на ринку праці.

Мета статті – проаналізувати зв'язок складових освітнього процесу та умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О.

У статті використано результати моніторингового дослідження кар'єрних траєкторій випускників закладів П(ПТ)О, яке проводилося протягом жовтня – листопада 2023 р., методи факторного й порівняльного аналізу.

У науковій літературі наразі є достатньо напрацювань, присвячених проблемам відповідності якості здобутої П(ПТ)О потребам ринку праці.

Зокрема, автор статті [3] вважає, що рівень і якість П(ПТ)О особи є одними із основних чинників формування конкурентоспроможності молоді на ринку праці, які значною мірою впливають на можливість працевлаштування та одержання високої

заробітної плати в майбутньому. У праці [4] зауважується, що роботодавці, здійснюючи пошук працівників із відповідною професійною кваліфікацією, зазвичай висувають певні вимоги до освітнього рівня працівників, які частково впливають із кваліфікаційних характеристик професій відповідно до Класифікатора професій. На думку автора [5], серйозною проблемою, що стоїть перед сучасною системою П(ПТ)О, є забезпечення її якості. Особливої актуальності набувають питання відповідності якості освітніх послуг вимогам роботодавців, а також проблема управління підготовкою в закладах освіти. Згаданий автор робить висновок, що поняття «якість підготовки» відноситься до об'єктивної сукупності властивостей і характеристик випускника (професійних та індивідуальних), яка позиціонує останнього в певній галузі й вирізняє його від інших через конкурентні переваги.

Подібна думка висловлюється також у праці [6], де вказується, що необхідною умовою розвитку П(ПТ)О виступає забезпечення відповідності її змісту потребам і викликам сучасного суспільства. Така освіта має відповідати на запити ринку праці щодо кадрів для економіки й водночас залишатися важливою ланкою системи освіти. На думку автора, основне завдання П(ПТ)О полягає в задоволенні потреб особистості та суспільства в професійних освітніх послугах відповідного рівня з урахуванням вимог ринку праці, забезпеченні рівного доступу до якісної й безкоштовної освіти, підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації робітників, формуванні творчої й духовно багатой особистості, зважаючи на її інтереси та здібності.

сті. Сучасний ринок праці вимагає від випускника закладу П(ПТ)О не лише ґрунтовних теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних життєвих ситуаціях.

Професійні знання й навички, які високо цінуються роботодавцями, розглядаються з двох позицій: важливості та ступеня задоволеності (відповідності запитам роботодавців) [7]. Наявність у людини високих професійних якостей, професії широкого профілю, багатосторонніх трудових навичок і вмій збільшує її можливість на ринку праці як власника робочої сили, робить її конкурентоспроможною й адаптивною до динамічних умов ринкового середовища [8].

Забезпечення належних умов для підготовки кваліфікованих робітників для потреб держави є основною метою функціонування закладів П(ПТ)О незалежно від форми власності [9]. Професійно-технічна підготовка має ґрунтуватися на принципах доступності для кожного громадянина всіх форм і видів освітніх послуг, рівних умов, гуманізму, гнучкості та неперервності освіти. Автори доходять висновку, що заклад П(ПТ)О повинен забезпечити досягнення замовниками освітніх рівнів і набуття компетенцій, необхідних для їх конкурентоспроможності на регіональному ринку праці, а не лише навчати професій, які користуються попитом на ринку праці. У такому разі якість «освітнього продукту» відповідатиме вимогам «споживача» – ринку праці та роботодавця.

Узагальнюючи зазначене, можна констатувати, що здобуті під час навчання знання й навички належної якості є основним чинником конкурентоспроможності випускників закладів П(ПТ)О на ринку праці, отри-

мання ними гідної заробітної плати та розвитку особистості.

Прикладом реалізації підходів до оцінювання якості П(ПТ)О є діюча в країнах ЄС Європейська стандартна система забезпечення якості професійної освіти та навчання (EQAVET), мета якої полягає в підтримці забезпечення якості професійної освіти й навчання (VET) у всій Європі [10]. EQAVET базується на циклі забезпечення якості та вдосконалення (планування, огляд, реалізація, оцінка) й 10 індикаторах для оцінки якості професійної освіти та навчання на рівні як системи П(ПТ)О країни, так і закладу П(ПТ)О:

- Індикатор 1: Актуальність систем забезпечення якості для закладів П(ПТ)О.
- Індикатор 2: Інвестиції в навчання вчителів і майстрів виробничого навчання.
- Індикатор 3: Рівень участі в програмах П(ПТ)О.
- Індикатор 4: Рівень завершення програм П(ПТ)О.
- Індикатор 5: Рівень працевлаштування випускників програм П(ПТ)О.
- Індикатор 6: Використання набутих навичок на робочому місці.
- Індикатор 7: Рівень безробіття в країні.
- Індикатор 8: Поширеність уразливих груп.
- Індикатор 9: Механізми визначення потреб у навчанні на ринку праці.

Індикатор 10: Схеми, які використовуються для сприяння кращому доступу до П(ПТ)О та надання рекомендацій (потенційним) здобувачам П(ПТ)О.

Усі індикатори якості П(ПТ)О можуть використовуватися для етапів

планування, упровадження, оцінки та перегляду циклу якості. Відповідно до мети статті, саме індикатор 6 «Використання набутих навичок на робочому місці» повною мірою демонструє зв'язок складових освітнього процесу й умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О. Саме він є індикатором результату, який сприяє підвищенню можливостей працевлаштування випускників П(ПТ)О, покращенню реагування П(ПТ)О на мінливі вимоги ринку праці та соціально вразливі групи випускників [10, с. 54].

Для оцінки зв'язку складових освітнього процесу та умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О було використано результати моніторингового дослідження кар'єрних траєкторій таких випускників, яке проводилося протягом жовтня – листопада 2023 р. шля-

хом опитування [11]. Окремі розділи опитувальника були присвячені оцінюванню зв'язку освітнього процесу з працевлаштуванням, достатності складових освітнього процесу й умов навчання.

Аналіз показав, що серед респондентів, які на момент опитування працювали за професією, здобутою в закладі П(ПТ)О, переважна більшість (87,4 %) використовують і постійно використовують у роботі знання та навички, здобуті ними під час навчання. Найчастіше їх використовують у роботі випускники закладів П(ПТ)О Тернопільської, Полтавської й Закарпатської областей (рис. 2).

З метою встановлення співвідношення складових освітнього процесу та умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О було виконано факторний аналіз [12; 13]. Також планувалося дослідити-

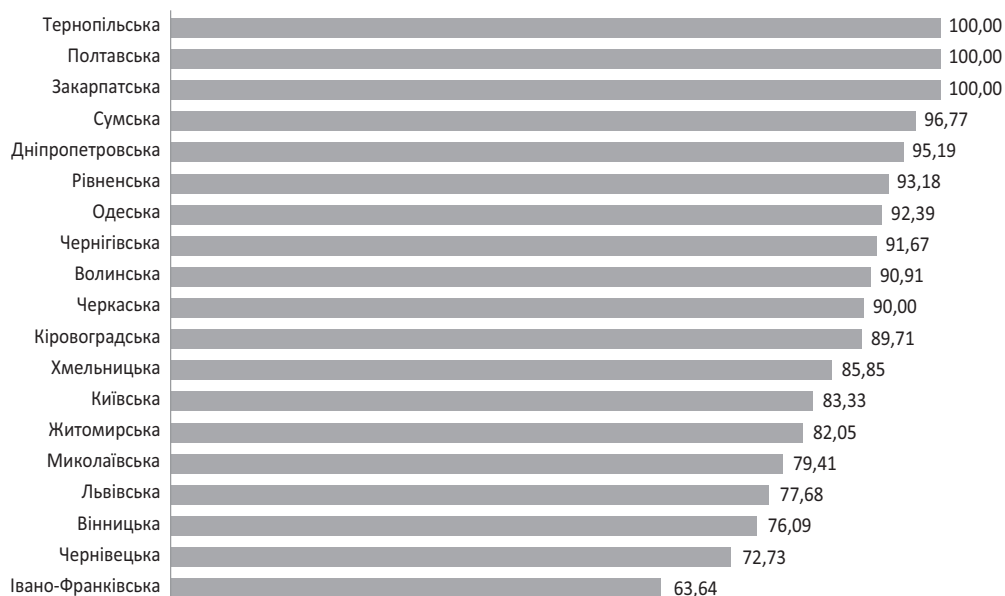


Рис. 2. Частка випускників, які використовують знання та навички, здобуті в закладі П(ПТ)О, у роботі, у розрізі областей України, % загальної чисельності опитаних випускників закладів П(ПТ)О

Побудовано автором за: [11].

ти питання про кількість факторів, які пояснюють сукупність відповідей випускників щодо зв'язку складових освітнього процесу та працевлаштування, достатності складових освітнього процесу й умов навчання в закладі П(ПТ)О, та оцінити їх значущість. Для цього було сформовано сукупність із 26 вихідних показників, до якої ввійшли випускники, що на момент опитування працювали в Україні за професією, отриманою в закладі П(ПТ)О. Номери й назви вихідних показників наведено в табл. 1.

Відповіді випускників зі шкали Лайкерта було переведено в цифрову, згідно з якою для розділів 1 «Оцінювання зв'язку освітнього процесу з

працевлаштуванням» і 3 «Оцінювання умов навчання в закладі П(ПТ)О» відповіді «дуже гарно» – 5, «гарно» – 4, «не визначився» – 3, «погано» – 2, «дуже погано» – 1. Для розділу 2 «Оцінювання достатності складових освітнього процесу» відповіді «повністю вистачало» – 5, «вистачало» – 4, «не визначився» – 3, «не вистачало» – 2, «зовсім не вистачало» – 1.

Надійність (Альфа Кронбаха) для 26 вихідних позицій становить 0,962, що свідчить про високу надійність шкали та внутрішню узгодженість відповідей опитаних випускників.

Кореляційну матрицю між 26 вихідними показниками наведено в табл. 2. Як бачимо, усі коефіцієнти

Таблиця 1

Номери та назви вихідних показників для аналізу зв'язку складових освітнього процесу й умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О

Номер вихідного показника	Назва вихідного показника
<i>Розділ 1. Оцінювання зв'язку освітнього процесу з працевлаштуванням</i>	
1.1	Проведення занять та семінарів, присвячених підготовці до майбутньої роботи
1.2	Відповідність складу предметів (змісту навчання) сучасним вимогам
1.3	Зв'язок між теорією і практикою
1.4	Практичний зміст навчання
1.5	Виробнича практика
1.6	Виробниче навчання
1.7	Пропозиції щодо здобуття ключових компетенцій
<i>Розділ 2. Оцінювання достатності складових освітнього процесу</i>	
2.1	Групові заняття
2.2	Навчання за допомогою електронних засобів (підручників)
2.3	Заняття з теорії
2.4	Практичні заняття
2.5	Індивідуальні заняття
2.6	Заняття з фізичної підготовки
2.7	Час для дозвілля
2.8	Комунікація з викладачами та майстрами виробничого навчання
2.9	Спілкування з однолітками
2.10	Додаткові заняття для розширення моїх знань
2.11	Індивідуальний графік навчання
2.12	Вибір предметів
<i>Розділ 3. Оцінювання умов навчання в закладі П(ПТ)О</i>	
3.1	Навчальні матеріали (наприклад підручники, доступ до Інтернету)
3.2	Наявність необхідного технічного обладнання (приладів, лабораторного обладнання, комп'ютерів тощо)
3.3	Стан приміщень для навчання
3.4	Стан гуртожитку
3.5	Збалансоване харчування
3.6	Розмір стипендії
3.7	Доброзичливе ставлення до мене викладачів та майстрів виробничого навчання

Складено автором за: [11].

Таблиця 2
Кореляційна матриця між 26 вихідними показниками для аналізу зв'язку складових освітнього процесу та умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(П)О

	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10	2.11	2.12	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7
1.1	1.00	0.68	0.63	0.61	0.58	0.64	0.68	0.47	0.44	0.47	0.46	0.50	0.45	0.49	0.48	0.44	0.48	0.47	0.45	0.51	0.44	0.43	0.36	0.43	0.36	0.49
1.2	0.68	1.00	0.66	0.65	0.55	0.63	0.64	0.41	0.43	0.43	0.47	0.47	0.44	0.43	0.50	0.41	0.53	0.45	0.49	0.51	0.51	0.49	0.45	0.44	0.40	0.54
1.3	0.63	0.66	1.00	0.68	0.63	0.73	0.66	0.46	0.40	0.52	0.48	0.44	0.44	0.44	0.50	0.42	0.51	0.42	0.49	0.54	0.52	0.54	0.42	0.44	0.35	0.54
1.4	0.61	0.65	0.68	1.00	0.63	0.72	0.61	0.39	0.38	0.46	0.51	0.46	0.51	0.46	0.55	0.45	0.50	0.47	0.45	0.47	0.55	0.50	0.43	0.45	0.39	0.58
1.5	0.58	0.55	0.63	0.63	1.00	0.71	1.00	0.59	0.45	0.39	0.43	0.45	0.35	0.47	0.35	0.46	0.38	0.44	0.35	0.38	0.45	0.44	0.31	0.36	0.32	0.47
1.6	0.64	0.63	0.73	0.72	0.71	1.00	0.59	0.45	0.39	0.50	0.51	0.43	0.44	0.46	0.57	0.47	0.47	0.38	0.42	0.49	0.50	0.48	0.35	0.42	0.29	0.60
1.7	0.68	0.64	0.66	0.61	0.56	0.59	1.00	0.38	0.38	0.40	0.36	0.44	0.42	0.47	0.39	0.42	0.52	0.47	0.46	0.53	0.48	0.49	0.42	0.49	0.48	0.52
2.1	0.47	0.41	0.46	0.39	0.41	0.45	0.38	1.00	0.64	0.71	0.64	0.64	0.59	0.61	0.66	0.62	0.64	0.59	0.61	0.45	0.31	0.35	0.34	0.29	0.28	0.29
2.2	0.44	0.43	0.40	0.38	0.39	0.39	0.38	0.64	1.00	0.61	0.58	0.61	0.62	0.58	0.62	0.61	0.61	0.60	0.56	0.44	0.42	0.40	0.37	0.32	0.27	0.31
2.3	0.47	0.43	0.52	0.46	0.43	0.50	0.40	0.71	0.61	1.00	0.70	0.67	0.68	0.64	0.73	0.70	0.69	0.65	0.67	0.43	0.43	0.43	0.33	0.34	0.34	0.37
2.4	0.46	0.47	0.48	0.51	0.45	0.51	0.36	0.64	0.58	0.70	1.00	0.64	0.62	0.52	0.72	0.60	0.66	0.56	0.59	0.42	0.46	0.42	0.34	0.44	0.30	0.39
2.5	0.50	0.47	0.44	0.46	0.35	0.43	0.44	0.64	0.61	0.67	0.64	1.00	0.63	0.68	0.65	0.63	0.71	0.68	0.70	0.40	0.43	0.39	0.42	0.41	0.41	0.39
2.6	0.45	0.44	0.44	0.51	0.47	0.44	0.42	0.59	0.62	0.68	0.62	0.63	1.00	0.65	0.65	0.68	0.69	0.64	0.63	0.42	0.42	0.42	0.37	0.41	0.37	0.40
2.7	0.49	0.43	0.44	0.46	0.35	0.46	0.47	0.61	0.58	0.64	0.52	0.68	0.65	1.00	0.65	0.68	0.65	0.69	0.71	0.47	0.39	0.37	0.39	0.43	0.39	0.37
2.8	0.48	0.50	0.50	0.55	0.46	0.57	0.39	0.66	0.62	0.73	0.72	0.65	0.65	0.65	1.00	0.74	0.73	0.60	0.63	0.48	0.48	0.39	0.29	0.37	0.28	0.48
2.9	0.44	0.41	0.42	0.45	0.38	0.47	0.42	0.62	0.61	0.70	0.60	0.63	0.68	0.68	0.74	1.00	0.69	0.62	0.59	0.44	0.43	0.45	0.34	0.36	0.30	0.42
2.10	0.48	0.53	0.51	0.50	0.44	0.47	0.52	0.64	0.61	0.69	0.66	0.71	0.69	0.65	0.73	0.69	1.00	0.72	0.77	0.50	0.50	0.49	0.47	0.52	0.48	0.45
2.11	0.47	0.45	0.42	0.47	0.35	0.38	0.47	0.59	0.60	0.65	0.56	0.68	0.64	0.69	0.60	0.62	0.72	1.00	0.82	0.45	0.45	0.43	0.42	0.48	0.45	0.39
2.12	0.45	0.49	0.49	0.45	0.38	0.42	0.46	0.61	0.56	0.67	0.59	0.70	0.63	0.71	0.63	0.59	0.77	0.82	1.00	0.49	0.44	0.42	0.47	0.53	0.47	0.40
3.1	0.51	0.51	0.54	0.47	0.45	0.49	0.53	0.45	0.44	0.43	0.42	0.40	0.42	0.47	0.48	0.44	0.50	0.45	0.49	1.00	0.64	0.63	0.47	0.57	0.42	0.58
3.2	0.44	0.51	0.52	0.55	0.45	0.50	0.48	0.31	0.42	0.43	0.46	0.43	0.42	0.39	0.48	0.43	0.50	0.45	0.44	0.64	1.00	0.62	0.52	0.63	0.48	0.56
3.3	0.43	0.49	0.54	0.50	0.44	0.48	0.49	0.35	0.40	0.43	0.42	0.39	0.42	0.37	0.39	0.45	0.49	0.43	0.42	0.63	0.62	1.00	0.59	0.57	0.45	0.58
3.4	0.36	0.45	0.42	0.43	0.31	0.35	0.42	0.34	0.37	0.33	0.34	0.42	0.37	0.39	0.29	0.34	0.47	0.42	0.47	0.47	0.52	0.59	1.00	0.61	0.51	0.40
3.5	0.43	0.44	0.44	0.45	0.36	0.42	0.49	0.29	0.32	0.34	0.44	0.41	0.41	0.43	0.37	0.36	0.52	0.48	0.53	0.57	0.63	0.57	0.61	1.00	0.58	0.49
3.6	0.36	0.40	0.35	0.39	0.32	0.29	0.48	0.28	0.27	0.34	0.30	0.41	0.37	0.39	0.28	0.30	0.48	0.45	0.47	0.42	0.48	0.45	0.51	0.58	1.00	0.44
3.7	0.49	0.54	0.54	0.58	0.47	0.60	0.52	0.29	0.31	0.37	0.39	0.39	0.40	0.37	0.48	0.42	0.45	0.39	0.40	0.58	0.56	0.58	0.40	0.49	0.44	1.00

Складено автором у програмному пакеті для статистичного аналізу STATISTICA за: [13].

кореляції є додатними, що свідчить про єдину спрямованість змін вихідних показників. Особливо тісний кореляційний зв'язок (коефіцієнт кореляції $\geq 0,7$) спостерігається між вихідними показниками всередині розділу 1 «Оцінювання зв'язку освітнього процесу з працевлаштуванням» та розділу 2 «Оцінювання достатності складових освітнього процесу». Найбільше корелюють між собою показники 1.3 «Зв'язок між теорією і практикою», 1.4 «Практичний зміст навчання», 1.5 «Виробнича практика» та 1.6 «Виробниче навчання». Також тісний кореляційний зв'язок наявний між показниками 2.1 «Групові заняття», 2.3 «Заняття з теорії», 2.4 «Практичні заняття», 2.5 «Індивідуальні заняття», 2.7 «Час для дозвілля», 2.8 «Комунікація з викладачами та майстрами виробничого навчання», 2.9 «Спілкування з однолітками», 2.10 «Додаткові заняття для розширення моїх знань», 2.11 «Індивідуальний графік навчання» та 2.12 «Вибір предметів». Вочевидь, саме ці показники пояснюють усю сукупність відповідей випускників щодо зв'язку складових освітнього процесу та працевлаштування, достатності складових освітнього процесу й умов навчання в закладі П(ПТ)О.

У результаті факторного аналізу за методом спільності та обертання за методом біквартимакс [13, с. 9, 105] було отримано двофакторне рішення (табл. 3).

Як видно з табл. 3, перший фактор має високі навантаження (виділено жирним шрифтом) для показників, що відносяться до достатності складових освітнього процесу; найнижчі навантаження він має до показників зв'язку освітнього процесу з працев-

лаштуванням та до показників умов навчання в закладі П(ПТ)О. Другий фактор має високі навантаження для показників розділу 1, а саме зв'язку між теорією і практикою та виробничим навчанням. Як зазначалося раніше, саме між цими показниками спостерігався тісний кореляційний зв'язок.

Разом обидва фактори пояснюють 58,87 % дисперсії всіх 26 вихідних показників (табл. 4).

Найвищі значення першого фактора «Достатність складових освітнього процесу» зафіксовано серед респондентів, які на момент опитування працювали за професіями «Електрогазоварник», «Кухар», «Слюсар», «Тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісгосподарського) виробництва». Аналіз даних показує, що найбільш значущими, на думку опитаних випускників, були заняття з теорії (фактор 1 = 0,819885), додаткові заняття для розширення знань (фактор 1 = 0,810532) та комунікація з викладачами й майстрами виробничого навчання (фактор 1 = 0,806763) (див. табл. 3).

При цьому найвищі значення другого фактора «Зв'язок між теорією і практикою та виробничим навчанням» спостерігалися серед респондентів, які на момент опитування працювали за професіями «Кухар», «Слюсар», «Штукатур», «Водій автотранспортних засобів», «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва».

На основі проведеного факторного аналізу з'ясовано, що для випускників закладів П(ПТ)О, які на момент опитування працювали за отриманою професією, найбільш значущим був саме освітній процес

Таблиця 3

Факторні навантаження, отримані за методом спільності після обертання за методом біквартимакс 26 вихідних показників

Номер вихідного показника	Назва вихідного показника	Фактор 1	Фактор 2
Розділ 1. Оцінювання зв'язку освітнього процесу з працевлаштуванням			
1.1	Проведення занять та семінарів, присвячених підготовці до майбутньої роботи	0,425797	0,650829
1.2	Відповідність складу предметів (змісту навчання) сучасним вимогам	0,398744	0,648757
1.3	Зв'язок між теорією і практикою	0,393170	0,719404
1.4	Практичний зміст навчання	0,406996	0,692114
1.5	Виробнича практика	0,343964	0,679191
1.6	Виробниче навчання	0,391773	0,770449
1.7	Пропозиції щодо здобуття ключових компетенцій	0,357673	0,641086
Розділ 2. Оцінювання достатності складових освітнього процесу			
2.1	Групові заняття	0,768925	0,186404
2.2	Навчання за допомогою електронних засобів (підручників)	0,719829	0,161232
2.3	Заняття з теорії	0,819885	0,208255
2.4	Практичні заняття	0,728418	0,258203
2.5	Індивідуальні заняття	0,790056	0,166611
2.6	Заняття з фізичної підготовки	0,762513	0,208829
2.7	Час для дозвілля	0,772659	0,180473
2.8	Комунікація з викладачами та майстрами виробничого навчання	0,806763	0,279503
2.9	Спілкування з однолітками	0,791361	0,174859
2.10	Додаткові заняття для розширення моїх знань	0,810532	0,209033
2.11	Індивідуальний графік навчання	0,787875	0,129606
2.12	Вибір предметів	0,794352	0,151633
Розділ 3. Оцінювання умов навчання в закладі П(ПТ)О			
3.1	Навчальні матеріали (наприклад підручники, доступ до Інтернету)	0,412982	0,412282
3.2	Наявність необхідного технічного обладнання (приладів, лабораторного обладнання, комп'ютерів тощо)	0,383978	0,399629
3.3	Стан приміщень для навчання	0,363028	0,396261
3.4	Стан гуртожитку	0,348943	0,249120
3.5	Збалансоване харчування	0,369865	0,289923
3.6	Розмір стипендії	0,344079	0,227855
3.7	Доброзичливе ставлення до мене викладачів та майстрів виробничого навчання	0,323518	0,532188

Складено автором у програмному пакеті для статистичного аналізу STATISTICA за: [13].

Таблиця 4

Дисперсія 26 вихідних показників, яку пояснюють виділені фактори, %

Назва фактора	Дисперсія, яку пояснює фактор
Достатність складових освітнього процесу	50,73
Зв'язок між теорією і практикою та виробничим навчанням	8,14

Складено автором у програмному пакеті для статистичного аналізу STATISTICA за: [13].

(групові заняття, навчання за допомогою електронних засобів (підручників), заняття з теорії, практичні заняття, індивідуальні заняття, заняття з фізичної підготовки, час для дозвілля, комунікації з викладачами та майстрами виробничого нав-

чання, спілкування з однолітками, додаткові заняття для розширення знань, індивідуальний графік навчання, вибір предметів), складових якого їм вистачало під час навчання. Також для опитаних випускників важливим є зв'язок між теорією

і практикою та виробничим навчанням, які, за їхніми оцінками, були дуже корисними під час навчання. Умови навчання (навчальні матеріали, наявність необхідного технічного обладнання, стан приміщень для навчання, гуртожитку, збалансоване харчування, розмір стипендії, доброзичливе ставлення викладачів та майстрів виробничого навчання), безперечно, впливають на освітній процес, проте для респондентів вони виявилися незначущими.

У розробленому МОН новому законопроекті «Про професійну освіту» зазначено, що освітній процес – це «система науково-методичних, педагогічних і організаційно-практичних заходів, спрямованих на розвиток здобувача професійної освіти шляхом формування та застосування його компетентностей, необхідних для професійної діяльності за певною професійною кваліфікацією, конкурентоздатності на ринку праці, кар'єрного зростання, розвитку особистості впродовж життя» [14]. Тобто це комплексне поняття, яке охоплює не лише безпосередньо навчальний процес, а має ширше тлумачення, покликане в першу чергу сприяти розвитку професійних компетенцій особистості та її подальшої конкурентоспроможності на ринку праці. Крім того, у новому законопроекті передбачено окремий розділ, присвячений забезпеченню якості П(ПТ)О на рівні як закладу, так і системи П(ПТ)О в цілому. Наприклад, внутрішня система забезпечення якості професійної освіти формується закладом професійної освіти незалежно від типу й форми власності та має, зокрема, включати: механізми забезпечення акаде-

мічної доброчесності, види відповідальності педагогічних працівників і здобувачів професійної освіти за конкретні порушення академічної доброчесності, систему оцінювання результатів навчання здобувачів професійної освіти за відповідною освітньою програмою, систему оцінювання результатів діяльності педагогічних працівників, інші процедури, інструменти та заходи забезпечення якості освіти, що визначаються закладом професійної освіти.

Якість наданих під час навчання освітніх послуг є запорукою конкурентоспроможності випускників закладів П(ПТ)О, гарантією працевлаштування та отримання гідної заробітної плати. Дієвим поштовхом до зміцнення й підвищення якості П(ПТ)О є прийняття нового Закону України «Про професійну освіту», де, як уже зазначалося, передбачено окремий розділ, присвячений забезпеченню якості П(ПТ)О на рівні як закладу, так і системи П(ПТ)О в цілому.

Виконаний аналіз зв'язку складових освітнього процесу та умов навчання з працевлаштуванням випускників закладів П(ПТ)О показав, що випускники таких закладів, які на момент опитування працювали за набутою професією, використовують знання й навички, отримані ними під час навчання, у роботі, що свідчить про належну якість здобутої ними П(ПТ)О. Крім того, для респондентів під час навчання важливим був безпосередньо сам освітній процес, і передусім корисним виявився зв'язок між теорією й практикою та виробничим навчанням, результати якого використовуються ними на практиці під час роботи за набутою професією.

Напрямом подальших досліджень є проведення опитування роботодавців і випускників закладів П(ПТ)О, яке дасть змогу комплексно

оцінити відповідність здобутої випускниками П(ПТ)О спеціальності потребам ринку праці та їх професійну реалізацію.

Список використаних джерел

1. Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи у професійному розрізі / Державна служба зайнятості. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statfile>.
2. Ключові компетенції найнятих працівників / Державна служба зайнятості. URL: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNDgyM2MwZjUtZTgyNy00MTU4LTljYjUtOWUwNGU1MjJjMTQyIiwidCI6IjAzOWU2MTFmLWFhODUtNDcyZS05ZTU5LTZyNDNhNWYwYzg1OCIsImMiOjI9>.
3. Міщук Н. В. Освіта як чинник конкурентоспроможності молоді на ринку праці. *Інноваційна економіка*. 2019. № 1-2 (78). С. 80–86. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/12/13>.
4. Ковтунець В. В., Лондар С. Л., Мельник С. В., Кастель-Бранко Е. Вимоги ринку праці України до освіченості працівників. *Освітня аналітика України*. 2021. № 4 (15). С. 5–20. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-4-5-20>.
5. Сороквашин С. В. Теоретичні аспекти управління якістю підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 10 (24). С. 320–329. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-320-329](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-320-329).
6. Гребень С. Проблеми та перспективи розвитку професійної технічної освіти в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 3 (63). С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-125-130>.
7. Юденкова О. П. Синхронізація професійної освіти з трендами ринку праці та потребою на сучасні кваліфікаційні навички фахівців шляхом реалізації компетентнісного підходу. *Цифрові трансформації та інноваційні технології в економіці* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (Ломжа – Харків, 14–15 берез. 2024 р.). С. 403–412. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740189/>.
8. Сапельнікова Н. Л., Решетова Г. І. Професійна освіта та професійна орієнтація як інструмент прогнозування та регулювання ринку праці. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 919–926. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/138.pdf.
9. Sergeieva L. M., Hriadushcha V. V., Dubov G. O., Didych T. O., Saienko M. I. Compliance of the Quality of Educational Services Provided by Vocational Education Institutions with the Labor Market Demand in Qualified Staff under Economic Crisis. *Studies of Applied Economics*. 2021. Vol. 39-9. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727374/>.
10. EQAVET Indicators' Toolkit / European Quality Assurance in Vocational Education and Training. URL: https://skillman.eu/wp-content/uploads/2015/10/EQAVET_Indicators_Toolkit_final.pdf.
11. Леснікова М. В., Денисюк О. Я. Інформаційно-аналітичні матеріали за результатами моніторингового дослідження кар'єрних траєкторій випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2023. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/az_monitoryngovogo-doslidzhennya-karyernih-trayektorij-vypusknikiv-zppo.pdf.

12. Климчук В. О. Факторний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 8. С. 43–48. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4128/1/8.pdf>.

13. Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA : монография. Одесса : Оптимум, 2002. Вып. 2. 325 с.

14. Закон про професійну освіту винесено на громадське обговорення. *Освіта.ua* : вебсайт. 2024. URL: <https://osvita.ua/news/91772/>.

Maryna Lyesnikova

Ph. D. (Economics), SSI "Institute of Educational Analytics", Kyiv, Ukraine, conversat95@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2802-973X>

STUDYING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE COMPONENTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS, LEARNING CONDITIONS AND THE EMPLOYMENT OF VET GRADUATES

Abstract. *The educational process and the acquisition of key competencies and skills during training ensure that vocational education and training (VET) students meet employers' requirements. Despite the state of war in Ukraine, the demand for workers in the labour market remains quite high. The purpose of the article is to analyse the relationship between some components of the educational process and learning conditions with the employment of VET graduates. For this, the results of the monitoring study of career trajectories of VET graduates were used, which was conducted by means of a survey during October-November 2023. The conducted analysis showed that among the surveyed graduates, who at the time of the survey worked in the profession acquired in a VET institution, the vast majority (87.4% of the respondents) used and constantly use the knowledge and skills they acquired during their studies in their work. The results of the factor analysis indicated that for graduates who were employed in their respective fields at the time of the survey, the most significant was the educational process (group classes, e-learning through electronic resources (textbooks), theoretical, practical, and individual classes, etc.), the components of which they had enough during their studies. Also, for the surveyed graduates, the connection between theory and practice and industrial training is important, which, according to their estimates, was very useful during their studies. However, the surveyed graduates did not consider the study conditions (such as the learning materials, the availability of necessary technical equipment, the condition of the facilities, the accommodation provided, the balanced nutrition, and the scholarship amount) to be significant. The direction of further research is conducting a survey of employers and VET graduates, which will allow a comprehensive assessment of the compliance of the graduates with the needs of the labour market and their professional implementation.*

Keywords: *vocational education and training (VET), graduate of a VET institution, profession, educational process, employment, quality of acquired knowledge and skills.*

References

1. State Employment Service of Ukraine. (n. d.). *Number of vacancies and number of job seekers by occupation*. Retrieved from <https://dcz.gov.ua/stat/statfile> [in Ukrainian].
2. State Employment Service of Ukraine. (n. d.). *Key competencies of hired employees*. Retrieved from <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJoiNDgyM2MwZjUtZTgyNy00MTU4LTljYjUtOWUwNGU1MjJjMTQyIiwidCI6IjAzOWU2MTFmLWFhODUtNDcyZS05ZTU5LTZyNDNhNWYwYzg1OCIsImMiOiJ9> [in Ukrainian].
3. Mishchuk, N.V. (2019). Education as a factor in the competitiveness of youth in the labour market. *Innovative Economy*, 1-2(78), 80-86. Retrieved from <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/12/13> [in Ukrainian].
4. Kovtunets, V., Londar, S., Melnyk, S., & Castel-Branko, E. (2021). Requirements of the Ukrainian labor market to the level of education of employees. *Educational Analytics of Ukraine*, 4(15), 5-20. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-4-5-20> [in Ukrainian].
5. Sorokvashin, S. V. (2023). Theoretical aspects of quality management of training of qualified workers in vocational (vocation-technical) education institutions. *Science and Technology Today*, 10(24), 320-329. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-320-329](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-320-329) [in Ukrainian].
6. Hreben, S. (2021). Problems and prospects for the development of vocational technical education in Ukraine. *Scientific Notes of the University "KROK"*, 3(63), 125-130. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-125-130> [in Ukrainian].
7. Yudenkova, O. P. (2024). Synchronization of professional education with labor market trends and the demand for modern professional skills through the implementation of a competency-based approach. *Digital transformation and innovative technologies in the economy*, Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740189/> [in Ukrainian].
8. Sapelnikova, N. L., & Reshetova, G. I. (2018). Vocational education and career guidance as a tool for forecasting and regulating the labor market. *Economy and Society*, 19, 919-926. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/138.pdf [in Ukrainian].
9. Sergeieva, L. M., Hriadushcha, V. V., Dubov, G. O., Didych, T. O., & Saienko, M. I. (2021). Compliance of the Quality of Educational Services Provided by Vocational Education Institutions with the Labor Market Demand in Qualified Staff under Economic Crisis. *Studies of Applied Economics*, 39-9. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727374/>.
10. European Quality Assurance in Vocational Education and Training. (n. d.). *EQAVET Indicators' Toolkit*. Retrieved from https://skillman.eu/wp-content/uploads/2015/10/EQAVET_Indicators_Toolkit_final.pdf.
11. Lyesnikova, M., & Denysiuk, O. (2023). *Information and analytical materials based on the results of the monitoring study of career trajectories of graduates of vocational (vocational and technical) education institutions*. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/az_monitoryngovogo-doslidzhennya-karyernih-trayektorij-vypusknnykiv-zppo.pdf [in Ukrainian].
12. Klymchuk, V. O. (2006). Factor analysis: application in psychological research. *Applied psychology and social work*, 8, 43-48. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/4128/1/8.pdf> [in Ukrainian].
13. Yankovoi, A. H. (2002). Multivariate analysis in STATISTICA system. (Vol. 2). Odesa: Optimum [in Russian].
14. Osvita.ua. (2024). *The Law on Vocational Education is put up for public discussion*. Retrieved from <https://osvita.ua/news/91772/> [in Ukrainian].